

Problemi sjevernog jadrana, sv. 10,
**Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za povijesne
i društvene znanosti u Rijeci (2009.), 222 str.**

U izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti – Zavoda za povijesne i društvene znanosti u Rijeci i Područne jedinice u Puli, 2010. godine tiskan je X. svezak znanstvenog časopisa *Problemi sjevernog Jadrana*. Edicija se bavi povijesnim, etnološkim i jezičnim temama istarskog i kvarnerskog područja, a podijeljena je u tri cjeline: prva se odnosi na rasprave i članke, druga na znanstveno i kulturno djelo preminulog mr. sc. Darka Dekovića, dok posljednja donosi ocjene, prikaze i osvrte. Mjesto glavnog urednika potpisuje Miroslav Bertoša.

Prvu cjelinu otvorio je izvorni znanstveni rad Sanje Simper »Prilog demografiji opatijske židovske zajednice« (7 – 30) u kojem autorica na temelju arhivskih izvora istražuje demografska obilježja liburnijske židovske zajednice sa sjedištem vjeroispovjedne općine u Opatiji. Unutar promatranog razdoblja, od nastanka židovske zajednice u Opatiji krajem XIX. st. do priprema rasnih zakona u Kraljevini Italiji u kolovozu 1938., Simper je nastojala rekonstruirati demografska kretanja Židova spomenutog područja, povezujući ih s političkim i pravnim promjenama koje su se tada zbivale. Simper ukazuje da je od vremena židovskog doseljenja u Opatiju njihov broj neprestano rastao: krajem XIX. st. stalno prebivalište imalo je od 60 do 70 Židova, a početkom 30-ih godina konzultacijom popisa vjeroispovjedne opatijske općine doznaje se da ih je bilo 225. Time je ona višestruko nadilazila nacionalni prosjek. U kolovozu 1938. izvršena je po nalogu talijanske vlade evidencija židovske zajednice na državnoj razini, koja je za veću polovicu opatijskih Židova, bez talijanskog državljanstva, u novim okolnostima značila drastične promjene njihova pravnoga i društvenog položaja. O povijesnim migracijama Crnogoraca u Istru pisao je Alojz Štoković u radu »Jesu li vodnjanski Paštrovići Crnogorci katolici? Prilog poznavanju demografske povijesti na jugu istarskog poluotoka« (31 – 43). Autor u istraživanju nastoji dekonstruirati dosadašnje znanstvene i publicističke pretpostavke koje u kulturološkom smislu novovjekovnu Crnu Goru dijele isključivo na pravoslavni i islamski svijet. Kao prilog svojoj tezi da su na prostoru Crne Gore živjeli i katolici navodi primjer u Istru doseljene Paštroviće, koji se od 1596. do 1703. u knjizi vjenčanih župe svetog Blaža iz Vodnjana spominju na 47 mjesta. Štoković napominje kako proučavajući te Paštroviće nije uvijek moguće utvrditi radi li se o etničkom Crnogorcu, potomku plemena Paštrovića ili o etničkom Hrvat, Romanu, Albancu ili možda i Grku, ali je sigurno da su se u Istru doselili s primorskog područja današnje Crne Gore.

Povijest je s književnošću povezala Vjekoslava Jurdana u članku »Srednja Europa kao mjesto prožimanja književnosti i povijesti« (45 – 57). Istražujući

književnoumjetnički diskurs Srednje Europe autorica ju karakterizira kao izrazito nestabilan i neodređen entitet, što paradoksalno (p)ostaje jedina njegova stalna oznaka i prepoznatljivo obilježje. Taj paradoks uzrokovan je poviješću te regije koja je uvijek bila predmetom posezanja različitih sila, a kojoj prema Krzysztofu Pomianu pripadaju Finci, Estonci, Letonci, Litavci, Poljaci, Česi, Slovaci, Austrijanci, Mađari, Slovenci, Hrvati te dijelom Nijemci. Nakon Drugog svjetskog rata i polarizacije Europe na Zapadni i Istočni blok taj se prostor nekoliko puta bezuspješno pokušavao emancipirati iz totalitarnog sovjetskog okrilja. Tek će pad Berlinskog zida, nastavlja Jurdana, značiti prekretnicu za Srednju Europu; srednjoeuropski intelektualac »prepisujući “svoju” povijest hoće dekonstruirati okoštale predodžbe i “znanja” o tom prostoru koji su konstruirani iz perspektiva velikih sila«. U tim promišljanjima književnici i povjesničari, na tragu Kunderina stava da Srednja Europa nije država, već kultura ili sudbina, odustaju od točnog povlačenja njezinih granica i okreću se onim imaginarnim, u kojima žive »različite, ali uvijek paralelne značajke i vrijednosti«. Nina Spicijarić autorica je kraćeg članka naslovljenog »Prilog biografiji Miklòsa Vàsàrhelyia (Rijeka, 1917. – Budimpešta, 2001.)« (59 – 67). Autorica navodi kako joj je povod za pisanje rada bilo postavljanje spomen-ploče u gradu Rijeci Miklosu Vàsàrhelyiju, do tada u hrvatskoj literaturi zapostavljenomu mađarskom novinaru, političaru, povjesničaru i publicistu, rođenom Riječaninu. Prvih deset godina života proveo je upravo u Rijeci, a potom nastavlja školovanje u Rimu i Debrecenu, gdje stječe diplomu pravnika. Osvrćući se ponajprije na njegovu političku biografiju, Spicijarić navodi da je Vàsàrhelyi već 1938. godine, u vrijeme fašistički usmjerene Horthyijeve vlasti, pristupio ilegalnoj Komunističkoj partiji Mađarske. Nakon poratnih godina u kojima je radio kao novinski i radijski urednik, od 1953. postaje aktivan i utjecajan član antistaljinističkog kruga stvorenog oko Imre Nagya. Reakcija Sovjeta na t(akv)e deklarirane demokratske težnje ogleдалa se u vojnoj okupaciji Mađarske 1956., nakon koje Vàsàrhelyi biva osuđen na 5 godina zatvora. Nakon zatočeništva vraća se medijskom pozivu, no 80-ih godina ponovno se življe angažira u visokoj politici i postaje vodeća osoba u demokratskoj političkoj opoziciji. Od 1990. do 1994. bio je zastupnik u mađarskom parlamentu. Autorica je u zaključku izrazila nadu da će Vàsàrhelyi od sada dobiti zaslužen mjesto u hrvatskoj historiografiji i publicistici.

Problematika stradalih u istarskim fojbama u Drugom svjetskom ratu jedna je od tema koja desetljećima zaokuplja hrvatske, slovenske i talijanske povjesničare, publiciste, ali i političare. Prilog je znanstvenim istraživanjima i rad Milana Radoševića naslovljen »Pregled izvještaja pulskog dnevnika *Corriere Istriano* (listopad – prosinac 1943.) o stradalima u istarskim fojbama i boksitnim jamama nakon kapitulacije 8. rujna 1943. godine« (89 – 106). Autorov cilj, kako napominje u uvodu, nije bio odrediti točan broj stradalih Istrana u rujanskim događajima 1943., već dati pregled i analizu izvještaja istarskog fašističkog dnevnika *Corriere Istriano*.

Od prvih obavijesti u svezi s fojbama objavljenih početkom listopada, list je veličao »herojske žrtve komunističkog terora«, opisujući partizanske snage kao bezdušne razbojнике koji ne razabiru Talijane kroz fašističko opredjeljenje, već kroz mržnju prema čitavom talijanskom narodu. U dodatku su rada popisana imena i prezimena 118 identificiranih stradalih osoba navedenih u dnevniku, dok se ukupan broj stradalih prema istom izvoru odnosio na 219 osoba.

Druga cjelina X. sveska *Problema* posvećena je naglo i prerano preminulom mr. sc. Darku Dekoviću (1947. – 2008.), asistentu Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci od 2004. godine. Voditelj riječkog Zavoda HAZU akademik Petar Strčić uvodnom se riječju »Gdo knjige počtuje, da je knjigami počtovan« (111 – 118), osvrnuo na njegov životni i profesionalni put, koji je iako trnovit, bio nesumnjivo plodan, obilježen domoljubljem i rodoljubljem. Deković se 60-ih godina počeo javljati publicističkom tekstovima, što traje do potpunog sloma Hrvatskog proljeća 1971., čiji je bio aktivan sudionik, i zbog čega je završio u zatvoru. Nakon tih teških godina krajem 70-ih započinje studij, a 1985. postaje profesor hrvatskog ili srpskog jezika i književnosti na Pedagoškom fakultetu u Rijeci. U to vrijeme počinje objavljivati i znanstvene radove, o čemu nas detaljnije izvještava članak Sanje Holjevac »Znanstvena djelatnost mr. sc. Darka Dekovića« (121 – 129). Njegova bibliografija u znanstveno-stručnom dijelu sadrži jednu znanstvenu knjigu, nekoliko stručnih knjiga, dvadesetak znanstvenih i tridesetak stručnih radova, više ocjena, osvrta te članaka iz polja popularizacije znanosti. Autorica ističe kako je od 80-ih godina znanstveni put Darka Dekovića bio ponajprije usmjeren istraživanju glagoljice i glagoljaštva, koja ga je zanimala još iz studentskih dana. U svojim je istraživanjima otkrio, obradio i objavio nekoliko glagoljskih rukopisa i natpisa, od kojih se mogu izdvojiti natpis u crkvi sv. Franje u Puli (15. – 16. st.) i u romaničkoj crkvi sv. Viktora na Gori Kalvariji kraj Kastva (15. st.). Od 2004. intenzivno je radio na doktorskoj disertaciji *Glagoljica i glagoljaštvo u gradu Rijeci. Istraživanja o riječkom glagoljaškom krugu*. Disertaciju je za obranu, uz pohvale, odobrilo stručno povjerenstvo pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu; nažalost iznenadna bolest i smrt to su onemogućile. Mirjana Crnić potpisala je članak »Glagoljica u djelu mr. sc. Darka Dekovića« (133 – 139) u kojem ističe da je Deković kao vrstan poznavatelj riječke i hrvatske glagoljaške povijesti svoja istraživanja usmjerio prvenstveno ka kvarnerskim nalazima u rukopisu i natpisima u kamenu. U članku su detaljnije opisani oni radovi koji obrađuju nalaze zanimljive i jezično-paleografske i povijesne strane. Osim znanstvenog rada Deković je veoma aktivan bio i na kulturnom te znanstveno-organizacijskom planu, o čemu nas detaljno izvještava Maja Polić u članku »Kulturno i znanstveno-organizacijsko djelovanje mr. sc. Darka Dekovića« (141 – 148). Već krajem 60-ih godina Deković se uključuje u rad katoličkog pokreta pod imenom *Synaxis* čiji članovi, većinom studenti, pristupaju Matici hrvatskoj

i pokreću Klub sveučilištaraca Matice hrvatske, čiji je predsjednik bio upravo Deković. No, nakon ocjene vlasti u siječnju 1972. da se u riječkom Ogranku Matice vodila nacionalistička hrvatska aktivnost, ona prestaje s radom, a on biva osuđen na zatvorsku kaznu. Ipak, uslijed novih političkih i demokratskih struja krajem 80-ih godina, održava se u Zagrebu obnoviteljska sjednica Upravnog odbora središnjice Matice hrvatske, na kojoj se obnavlja riječki Ogranak. Deković postaje njegovim predsjednikom i pročelnikom Filološkog razreda Ogranka. Na čelnom mjestu riječke Matice istaknuo se svojim djelovanjem kao glavni urednik njezina znanstvenog i stručnog časopisa *Dometi*, organizacijom nekoliko znanstvenih skupova, uspješnim vođenjem izdavaštva Ogranka u vidu brojnih knjiga, pravne, teološke, jezikoslovne, glazbene i likovne tematike. Od lipnja 2005. postaje predsjednikom Odbora za kulturu i Grada Kastva, u kojemu također aktivno djeluje. Posljednji članak druge cjeline potpisuje Hana Lencović-Milošević, naslovljen »Prilog za bibliografiju Darka Dekovića« (151 – 162).

Treća cjelina časopisa bavi se ocjenama, prikazima i osvrtima recentnih znanstvenih i stručnih knjiga te skupova s područja sjevernog Jadrana.

Deseti svezak *Problema sjevernog Jadrana* na svojim stranicama donosi nova saznanja povijesne i jezično-književne problematike s područja Istre, Kvarnera i okolnog područja, produbljujući postojeće, ali istovremeno otvarajući nove teme i pitanja bitna za razumijevanje prošlosti i sadašnjosti toga područja.

Milan Radošević